

Miljø som aspekt ved innkjøp av fellingskjemikalier til VA-anlegg – og bruken av kriteriet ”lavest mulig”

Av Stein Petter Næss

Stein Petter Næss er ansatt i Kemira Chemicals AS.

Innlegg på fagtreff i Norsk vannforening 20. april 2009.

Bakgrunn

Miljø som aspekt eller kriterium i anbuds konkurranser er ofte politisk forankret hos oppdragsgiver. I ”Miljø- og samfunnsansvar i offentlige anskaffelser, Handlingsplan 2007 – 2010” kan vi lese følgende i forordet:

”Regjeringen ønsker at forbruk og produksjon skal være mest mulig bærekraftig. Offentlig sektor må gå foran og vise vei når de selv handler på markedet. Økt vekt på miljø, livsløpskostnader og positivt omdømme kan også bidra til en bedre og mer økonomisk effektiv offentlig sektor”.

Overordnet mål er definert som:

- Anskaffelser i offentlig sektor bør skje med et minimum av miljøbelastning og med respekt for grunnleggende arbeiderrettigheter og menneskerettigheter.
- Miljø- og etiske/sosiale hensyn i offentlige anskaffelser skal være et redskap som bidrar til en effektiv offentlig sektor og et konkurranse-dyktig næringsliv.

Bruk av sertifikater som kriterium

Ved anskaffelse av VA-kjemikalier begrenses i realiteten ofte miljøhensyn til å be om tilbyders miljøsertifikater dersom denne har dette, og eventuelt en redegjørelse for miljøsystem og policy/profil. Bakgrunnen for dette er at en full miljøanalyse i denne type anskaffelser er kompleks. Spørsmålet blir da om fremleggelse av et miljøsertifikat er tilstrekkelig i forhold til regjeringens ønsker og de overordnede målene?

La oss innledningsvis slå fast at et miljøsertifikat i seg selv sier ingenting om de etterspurte produktene. Et miljøsertifikat forteller kun at tilbyder har et system for å systematisk forbedre seg med hensyn til miljø og i så henseende oppfyller de krav aktuell standard setter. Hvorvidt produktet er basert på miljømessig sett gode råvarer og bærekraftige prosesser er ikke med i bildet. Ei heller kan tilbydere og deres produkter evalueres seg imellom – enten har man et sertifikat eller så har man det ikke. Med andre ord bør man stille spørsmål om dette bør være et kvalifikasjonskrav fremfor et tildelingskriterium.

Konsekvenser av kriteriet ”lavest mulig”

Alternativet - evt. supplementet - til å be om miljøsertifikat, har vært å benytte kriteriet ”lavest mulig” om innhold av sporstoffer/ikke-ønskelige stoffer. En rekke kommuner har i dag dette nedfelt i sin miljøpolicy. Hvilket er betenkelig da dette i realiteten fører til at anbudsprosesser i det offentlige prefererer produkter basert på jomfruelige råvarer fremfor bruk av resirkulerte produkter og biprodukter fra industri, hvilket er på tvers av regjeringens ønsker og handlingsplanens hovedmål.

Det er videre prinsipielt feil å belønne en renhetsgrad utover grenseverdier for godkjennelse av et produkt, så som tilsetningsstoffer til drikkevann; Dersom det er nødvendig med en annen renhetsgrad enn i dag, så er dette et aspekt som ligger på Mattilsynets/folkehelsas bord, ikke hos den enkelte oppdragsgiver.

Kriteriet ”lavest mulig” har til nå uten unntak blitt benyttet uten at det relateres til analysemetode eller standard. Produzent/laboratorium velger analysemetode ut fra de krav som er satt til den enkelte parameter. Dette innebærer i prinsippet at metodens grenseverdi må være lavere enn kravet. Dersom ”lavest mulig” benyttes uten å relatere det til en spesifikk analysemetode, oppstår en situasjon der én tilbyder kan belønnes for å velge en analysemetode med lavere deteksjonsgrense enn en annen, selv om den andres produkter kan ha et lavere innhold. Med andre ord blir kriteriet både uforutsigbart og vilkårlig, og dermed lovstridig.

Miljøevaluering av fellingskjemikalier

Alt i alt kan vi oppsummere at en miljøevaluering skal lede til å kunne velge den tilbyder som miljømessig setter det minste fotavtrykket. Hvordan skal man da kunne evaluere hvorvidt et fellingskjemikalie til VA er ”grønt” eller ikke uten at det blir for komplekst? For å kunne evaluere dette må vi se litt nærmere på produksjonen:

Innledningsvis kan vi dele innsatsfaktorene til produksjon i energi og råvarer. For energi finnes det i dag gode modeller for å evaluere dette og terskelen for å kunne benytte allment skjønn er relativt lav, men man kan kort peke på enkle elementer som beskrivelse av hvorvidt tilbyder har programmer for intern energioptimalisering, utnytter overskuddsenergi der dette er tilgjengelig også eksternt og så videre.

For råvarer derimot er det brått en høy terskel og komplekse betraktninger. Men er det nødvendig?

I prinsippet snakker vi om jomfruelige og ikke-jomfruelige råvarer. Jomfruelige råvarer er som kjent de råvarer vi henter i naturen. Ikke-jomfruelige råvarer er de vi henter i samfunnets øvrige prosesser, og for fellingskjemikalier er det industrielle biprodukter som er av interesse.

Industrielle biprodukter

Industrielle biprodukter omtales ofte i dagligtale i sin helhet som avfallsprodukter. Dette er feil. Industrielle biprodukter kan riktignok også være avfall, men svært ofte dreier det seg om produkter som er et ”nødvendig onde” ved

produksjon av et primærprodukt. For eksempel vil det ved produksjon av titandioksid være en konsekvens at bedriften også produserer jernsulfat da dette felles ut i den kjemiske prosessen. Jernsulfat er her et biprodukt, og av mindre interesse for produsenten, selv om kvaliteten i prinsippet er på samme nivå som primærproduktet. Dersom ingen kan nyttiggjøre dette biproduktet, kan deponering være en konsekvens.

Når det gjelder biprodukter som mer korrekt omtales som avfallsprodukter, omfatter dette produkter som er brukt slik at de ikke lenger representerer en verdi for eier. Aktuelle biprodukter her er syrer og baser så som beisebad, verktøylut og andre bad basert på lut, saltsyre eller svovelsyre. Her er det heller ikke gitt at disse avfallsproduktene er urene sett i forhold til eventuell bruk, men de representerer ingen videre verdi hos eier, og deponering er igjen en konsekvens dersom ingen kan nyttiggjøre biproduktet.

Urene biprodukter er de mest utfordrende miljømessig sett. Disse kan ikke benyttes dersom de ikke behandles/rensnes i forkant.

Samfunnsansvar i anskaffelsesprosessen

Målet er bærekraftige prosesser og produkter. I dag har vi prosess teknologi ikke bare til å kunne benytte et bredt spekter av industrielle biprodukter, men også til å kunne rense urene råvarer slik at disse også kan benyttes ved produksjon av fellingskjemikalier. Men når alt kommer til alt er det markedet som avgjør. Vil ikke markedet ha en vare, er det lite fornuftig å legge opp til å produsere

den. Det er like lite interessant å utvikle teknologien.

I dag benytter Kemira Chemicals AS ca 40 000 tonn industrielle biprodukter årlig. Dette omfatter kategorier som syrer, baser, rene, urene, væsker og pulver. Størstedelen av dette er biprodukter fra prosesser der et annet produkt er det primære, men i regelen er dette likevel volumer der hovedmengden ellers vil gå til deponi. Alt i alt utgjør dette rundt 45 % av våre råvarer. Vårt mål er å øke denne andelen, men uten støtte i markedet er ikke dette mulig.

Oppdragsgivers utfordringer fremover

Tiden frem til i dag har gitt oss flere eksempler på utfordringer innen miljøevaluering i anskaffelsesprosesser i det offentlige, eksempelvis

- Ved en anbudskonkurranse for noen år siden ble oppdragsgivers ønske om en miljøvennlig innkjøpspolitikk understreket, og det ble presisert at miljøvennlige varer skulle foretrekkes for å redusere ressursforbruk, forurensning og avfall, og øke gjenvinning og resirkulering der dette var gjennomførbart. I praksis ble det sjekket om tilbyderne hadde et miljøsertifikat eller ikke.
- For noen år siden kunne vi tilby en oppdragsgiver å erstatte et av våre egne produkter med et tilsvarende, men produsert med en større andel industrielle biprodukter. Det ferdige produktet ville inneholde noe høyere verdier for sporstoffer, men fortsatt vært langt innenfor gjeldende grenseverdier. Dette viste seg å ikke være

mulig da oppdragsgiver hadde en miljøpolicy der ”lavest mulig” var prinsippet hva sporstoffer angikk. Konsekvensen ble da å fortsette med samme produkt som tidligere produsert på jomfruelige råvarer og sende flere hundre tonn godt biprodukt til deponi.

Dette er ikke tilfredsstillende i fremtiden. Miljøsertifikater kan ikke brukes som et kriterium, og bruk av kriterier som ”lavest mulig” uten presiseringer er i beste fall en stimulans til økt forbruk av

jomfruelige råvarer. Høyst sannsynlig er det også lovstridig.

Offentlig sektor kjøper årlig inn varer og tjenester for ca. 300 milliarder kroner. Dette gir betydelig markedskraft og markedsansvar. Regjeringen stiller krav om at handlingsplan for miljø- og samfunnsansvar i offentlige anskaffelser følges opp. Politikere, ledere og innkjøpere i stat og kommune stilles til ansvar for å lykkes. Problemet er mangel på enkle verktøy og modeller. Her må hvert enkelt fagfelt på banen og etablere enkle modeller for miljøevaluering. Og dette haster.